

W ramach projektu chciałabym zająć się kwestią sprawczości (możliwości wpływania na własną sytuację) szczególnej grupy uchodźców, tj. małoletnich cudzoziemców bez opieki, wobec przepisów polskiego prawa. „Małoletnimi cudzoziemcami bez opieki” polskie prawo określa – za przepisami międzynarodowych praw człowieka oraz unijnymi – niepełnoletnie osoby migrujące w poszukiwaniu azylu bez rodziców lub innych opiekunów prawnych. W swoim badaniu będę skupiać się na punkcie widzenia należących do tej grupy nastolatków – odkrywanych w drodze badań terenowych (wywiadów i warsztatów).

Od połowy 2021 roku wiele się zmieniło – i wciąż diametralnie zmienia – na polach związanych z migracją przymusową (uchodźctwem) do Polski. Pierwszym z czynników, który ma na to wpływ, jest kryzys na granicy polsko-białoruskiej, który rozpoczął się w sierpniu 2021 roku. Drugim – pełnoskalowa inwazja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, jednym ze skutków której jest masowe uchodźstwo osób z terenów Ukrainy. Według informacji uzyskanych z sądów rejonowych w trybie informacji publicznej, w latach 2018-2022 przez terytorium Polski przewinęło się ok. 1300 osób uznanych – przejściowo lub na dłużej – za małoletnich cudzoziemców bez opieki. Od 24 lutego 2022 roku dołączyło do nich kilkadziesiąt tysięcy dzieci i nastolatków z Ukrainy, którzy jednak zostali objęci ochroną na podstawie specjalnych przepisów, innych niż te, którymi będę się zajmować.

Polski przypadek jest więc o tyle ciekawy, że w związku z wprowadzeniem ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy, inna jest sytuacja prawna pozbawionych opieki małoletnich pochodzących z tego państwa oraz wszystkich pozostałych. To z kolei każe postawić sobie pytania o podobieństwa, różnice oraz ryzyka wtórnej marginalizacji.

Będę szukała odpowiedzi między innymi na pytanie o to, czy – i ewentualnie w jaki sposób – uznanie kogoś za „małoletniego cudzoziemca bez opieki” wpływa na jego/jej sposób postrzegania siebie. Ponadto, chciałabym bliżej przyjrzeć się temu, czy i w jaki sposób te osoby próbują wywierać wpływ na własną sytuację, w tym przypadku prawno-statusową – oraz jakie czynniki wpływają na podejmowane przez nich działania. Zdaję sobie sprawę z tego, że sprawczość (możliwość wpływu na własną sytuację) często ma charakter relacyjny – a zatem w dużej mierze wynika ze społecznego usieciowienia podmiotu. W związku z tym, będę również zwracała uwagę na to, jak pomagają inni zaangażowani w procedury aktorzy społeczni: instytucje, organizacje pozarządowe, sądy, itp.

Żeby znaleźć odpowiedź na tak postawione pytania badawcze, konieczne jest odwołanie się do bardzo różnych metod badawczych. W chwili obecnej, jestem na etapie analizy szeroko rozumianych ram prawnych (od prawa międzynarodowego, orzecnictw trybunałów po polskie prawo krajowe i polityki oraz wytyczne) oraz akt postępowania dotyczących małoletnich bez opieki, prowadzonych przed sądami rejonowymi. Najważniejsza dla mojego projektu będzie jednak perspektywa samych nastolatków, którą planuję odkrywać w drodze prowadzonych z nimi warsztatów w duchu badań partycypacyjnych. Ponadto, planuję również wywiady z dorosłymi – ekspertami różnych dziedzin zajmującymi się tym tematem.

Warto podkreślić, że proponowany projekt jest innowacyjny zarówno, jeśli chodzi o temat badań – małoletni bez opieki w małym stopniu byli bowiem dotąd przedmiotem zainteresowania polskiej literatury prawniczej. Już zrekonstruowanie liczby małoletnich cudzoziemców przebywających w ostatnich latach w Polsce stanowiło wyzwanie. Innowacyjna będzie również zastosowana metodologia, czerpiącą swoją inspirację z zagranicznych badań etnograficzno- i antropologiczno-prawnych. Będzie to jedno z pionierskich badań w Polsce, gdy chodzi o badania prawa z udziałem dzieci, w szczególności dzieci cudzoziemskich.